

DESPRE PRIBEGIA LUI MATEI AGA DIN BRÎNCOVENI ÎN ȚARA HAȚEGULUI (1630—1631)

GHEORGHE PETROV

Deși s-ar putea crede că viața și domnia lui Matei Basarab — datorită numărului ridicat de izvoare și relatări externe asupra acestei perioade — ar fi îndejuns de bine cunoscute, realitatea, cel puțin sub unele aspecte, este contrarie. Au rămas destule nelămuriri privind de pildă, originea mamei sale Stanca sau anul nașterii voievodului, dedus acum doar cu aproximație și susceptibil de a fi corectat în urma unor noi și posibile descoperiri, spre a nu mai aminti de copilăria și cariera din tinerețea, ca boier, a lui Matei, care sînt atît de puțin cercetate. De asemenea, împrejurările ridicării sale cu boierii olteni împotriva lui Leon Tomșa, activitatea desfășurată în timpul pribegiei din Transilvania, contactele stabilite aici, precum și evenimentele legate de înscăunare și primii ani de domnie, merită încă o reexaminare a izvoarelor existente precum și investigații suplimentare.

Nu ne-am propus nicidecum ca în aceste pagini să facem inventarul tuturor problemelor controversate sau insuficient explorate din timpul lui Matei Basarab. Cu acest prilej, vom încerca doar să abordăm unele chestiuni mai puțin clare legate de perioada pe care Matei și-a petrecut-o împreună cu alți boieri în pribegia din Țara Hațegului¹. Pentru cunoașterea acelor împrejurări, ar merita a fi evocate, fie și succint, condițiile care le-au determinat.

Primele trei decenii ce au urmat sfîrșitului tragic al lui Mihai Viteazul au reprezentat pentru istoria Țării Românești o perioadă de mari frământări și instabilitate politică. Mulți domnitori care ajung în scaun vin de obicei cu ajutor otoman. Atîta vreme cît se aflau în fruntea statului, ei s-au străduit să adune averi cu care să-și acopere cheltuielile făcute pentru obținerea tronului și care să le asigure totodată o viață de huzur și după pierderea acestuia.

Ca urmare a intensificării exploatații fiscale, în vremea unor domni ca: Radu Mihnea, Gavrilaș Movilă, Alexandru Iliaș, Alexandru Coconul sau Leon Tomșa, au avut loc o serie de mișcări și răscoale la care au participat atît țărănimea — care suporta greutatea birurilor — cît și slujitorii domnești și o parte din boierime². În istoriografia noastră mai veche, s-a

¹ Mulțumesc și pe această cale, cercetătorului dr. Adrian Andrei Rusu pentru prețioasele îndrumări acordate pentru întocmirea acestei lucrări.

² Constantin Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Țara Românească în veacul al XVII-lea*. În *SMIM*, 9, 1978, p. 73—77. Despre caracterul acestor mișcări vezi și *Istoria României*. Vol. III, București, 1964, p. 142 și 144.

accentuat caracterul antigrecesc al acestor mișcări. Într-adevăr, în această perioadă, domnii amintiți mai sus au favorizat pătrunderea elementelor grecești sau grecizate în țară, unii dintre ei înconjurându-se și fiind influențați de dregători de origine străină. Boierii și negustorii străini veniți la nordul Dunării s-au dovedit mai competitivi decât boierii pămînteni în agonisirea bogățiilor. Văzîndu-se de cele mai multe ori îndepărtați sau amenințați cu îndepărtarea din dregătoriile care le asigurau monopolul exploatarei, boierii pămînteni au reacționat cu violență împotriva unor astfel de situații. Ar fi binevenită aici și precizarea, remarcată de către unii cercetători, că termenul de „greci“ nu cuprindea numai elemente de acest neam, ci în genere elemente sud-dunărene sau chiar români aflați în anturajul și în favoarea domnilor din această vreme. Mișcările amintite nu au avut un caracter pur „național“ cum susțineau unii istorici din trecut, ci unul mai complicat, în care lupta contra grecilor se împletea cu lupta împotriva exploatarei fiscale și feudale în general³.

Cumpărîndu-și tronul cu mari sume de bani, Leon Tomșa a pus biruri apăsătoare asupra populației. Cei care nu puteau să plătească fugeau în codri sau peste munți, arendașii birurilor domnești urmînd să acopere lipsurile. Fiscalitatea excesivă impusă de Leon Tomșa asupra locuitorilor țării, se răsfrîngea și asupra boierilor ce răspundeau, din poruncă domnească, de stringerea dărilor din județe. După cum spune cronica țării: „pentru multe biruri grele ce au fost asupra săracilor, neputînd să mai biruiască, spartu-s-au toate județele de peste Olt, fugind care încotro au putut. Iar boierii carii ținea județele (de bir) pătea mare nevoie de la domnie, că-i punea să plătească județele cu sila“⁴.

Nemulțumirile acumulate față de politica internă domnească au răbufnit în toamna anului 1630 cînd, o parte a boierimii oltene din județele Dolj, Mehedinți și Romanați, s-a ridicat împotriva domniei, hotărînd să pribegască în Transilvania de unde să poată duce mai bine lupta împotriva lui Leon Tomșa⁵. Astfel un număr mare de boieri s-au îndreptat după jumătatea lui octombrie 1630 către pasul Vilcanului, spre Hațeg. Printre acești boieri se găsea și aga Matei din Brîncoveni care ținuse județul Romanați de bir și care plătise și el dările locuitorilor fugiți. Lovit

³ Nicolae Stoicescu, *Lupta lui Matei din Brîncoveni pentru ocuparea tronului Țării Românești*. În: *Rev. de ist.*, 35, nr. 9, 1982, p. 985. Articolul este reluat în monografia Idem, *Matei Basarab*. București, 1982.

⁴ *Istoria Țării Românești. Letopisețul cantacuzinesc*. Ediția C. Grecescu, Dan Simionescu. București, 1960, p. 96.

⁵ Grigore Popescu, P. Grigoriu, *Matei Basarab și Vasile Lupu*. București, 1970, p. 19—20.

⁶ Vezi declarația lui Matei Basarab din 26 februarie 1634, în care explică împrejurările depozării sale de unele averi de către Necula vistiernicul pentru „zăvistică“. *Documenta Romaniae Historica. Seria B. (în continuare DRH.B)*. Vol. 24, București, 1974, p. 283—284. Întrucît Matei nu precizează motivele pentru care era persecutat și cum Necula fusese mare vistier înainte de perioada în care boierii olteni au fost siliți să plătească dările locuitorilor fugiți, este probabil că între cei doi conflictul nu fusese cauzat de aceste plăți forțate, ci de un alt motiv necunoscut acum nouă.

și el de consecințele politicii fiscale domnești, mai avea și un motiv suplimentar care-l privea personal, determinându-l poate și mai mult să aleagă calea pribegiei, și anume persecuția nedreaptă la care l-a supus Necula vistiernicul, grec prin origine, care din dușmănie i-a confiscat o parte din averi⁶.

Derularea evenimentelor de la începutul pribegiei este în general cunoscută⁷. Este semnificativă, înainte de toate, analizarea unui mesaj scris al tălmăciului ture Zulfykar efendi către Ștefan Bethlen, principele Ardealului, din 14 octombrie 1630, despre pribegirea în Hațeg a lui Dumitru Filișan (Filișanu), Mihai Coțofeanu, marele ban Aslan, spătarul Gorgan și Petru vistișterul, prin care acesta informa că fugarii au luat cu ei și o parte din banii haraciului, rugându-l pe principe să-i rețină pentru a fi ulterior extrădați, avându-se în vedere și recuperarea banilor duși de pribegi în Ardeal⁸. Acest document epistolar afirmă un fapt demn de remarcat privitor la pribegia anticipată a boierilor Dumitru Filișanu și Mihai Coțofeanu, care au plecat mai înainte în Hațeg, probabil ca să pregătească terenul pentru cei care știau că îi vor urma, confirmând astfel și cele spuse în varianta *Letopisețului cantacuzinesc* aparținătoare arhierului Narcis Crețulescu⁹.

Despre trecerea masivă a pribegilor în Transilvania, avem o relatare a unui martor ocular care împreună cu alți trimiși ai domniei, au încercat să-i oprească pe pribegi la intrarea în pasul Vilcanului în ziua de 17 octombrie. Acest participant la acțiune ne mai informează că fugarii, fiind foarte numeroși, au căutat să-i determine pe slujitorii domniei să li se „închine”, dar văzind că aceștia refuză i-au atacat cu focuri de armă risipindu-i, după care pribegii și-au continuat nestingheriți drumul spre Transilvania. De asemenea, această mărturie spontană, confirmă și spusele cronicii țării, după care trecerea pribegilor s-ar fi făcut la 17 octombrie și nu la 18, cum susțineau alte surse ori interpretări¹⁰.

Letopisețul cantacuzinesc, în varianta sa sporită de la Mănăstirea Neamț, face importanta precizare că cei doi boieri care au pribegit mai devreme în Hațeg, Mihai Coțofeanu spătarul și Dumitru Filișanu slugerul, au ieșit însoțiți de un anumit nemeș Miclăuș cu fiul său Matei, înaintea trupei de pribegi în Pasul Vilcanului. După această întâlnire și câteva zile petrecute împreună în tabără, au coborât cu toții în Hațeg, simbătă 23 octombrie. Tot acest izvor ne mai spune că cei doi boieri au locuit în Hațeg, fiind oaspeții lui Miclăuș din Riu Bărbat, iar că în fruntea trupei de pribegi care venea din Oltenia se aflau Aslan vornicul, Gorgan spă-

⁷ Pentru succesiunea evenimentelor petrecute din toamna lui 1630, până în toamna lui 1632, vezi îndeosebi *Istoria Țării Românești. Letopisețul cantacuzinesc...*; Nicolae Iorga, *Studii și documente privind istoria României*. Vol. IV. București, 1902, p. CLXII–CLXIX și vol. IX. București, 1905, p. 4–17.

⁸ Vezi Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*. Vol. IX. București, 1938, p. 313–314.

⁹ Vezi Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*. București, 1985, p. 460.

¹⁰ Nicolae Stoicescu, *Lupta lui Matei...*, p. 988.

tarul, Matei aga și alți boieri¹¹. Este demn de reținut faptul că aga Matei este trecut în unele documente ale timpului în listele de boieri pribegi al treilea, după Aslan vornicul și Gorgan spătarul. De aici se poate trage ușor concluzia că Matei nu era personajul principal din grupul boierilor pribegi. Nu cunoaștem aproape nimic despre intențiile sale de mărire care l-au frământat și înainte de pribegie, dar care au început să-i caracterizeze treptat personalitatea după stabilirea temporară în Hațeg. Unele relații de rudenie îi alimentau orgoliile de posibil pretendent. Pecetea lui însă mărturisea încă de pe atunci intenția sa de a deveni domn; ea reprezenta o figură umană cu sabia în mină, șezind pe tron, iar deasupra tronului era gravat numele de Mateiu¹².

Nu știm prea multe lucruri despre modul cum au trăit boierii pribegi în Transilvania. Cronicarul sas Kraus, contemporan cu evenimentele, spune că pribegii au locuit mai multă vreme în Hațeg și chiar la Sighișoara¹³. Probabil că o parte din boieri au stat la Sighișoara, dar despre Matei este sigur că a locuit multă vreme în localitatea Riu Bărbat din Hațeg, la nobilul Miclăuș, cel care, însoțit fiind și de fiul său Matei, i-a întâmpinat pe pribegi în Pasul Vilcanului. Asupra găzduirii sale, informațiile documentare sînt extrem de concludente.

Există două documente de la Matei Basarab care atestă legăturile sale cu nobilii români din Riu Bărbat. Primul este un hrisov din 20 mai 1634, prin care Matei, devenit între timp domn al Țării Românești, întărește eliberarea din rumânie a lui Stan al doilea comis, pe fratele său Țamblac și a altor rude ale lor din Băilești, județul Dolj, pentru slujbă dreaptă și credincioasă în vremea pribegiei din Hațeg, la nobilul Miclăuș din Riu Bărbat¹⁴. Într-al doilea document, din 3 februarie 1635, Matei Vodă a iertat de rumânie pe o altă slugă din Băilești, Mihai Priebeagul, împreună cu soția și copiii, făcându-i încă zapis pe vremea cînd era în Hațeg, la Riu Bărbat. Este interesant că pe acest act, alături de semnăturile altor boieri pribegiți împreună cu Matei, apar și semnăturile lui Miclăuș și a fiului său, precum și altor nobili localnici¹⁵.

Datorită facilităților create de natura unor astfel de legături, boierii pribegi s-au bucurat de mult sprijin în refugiu lor din Hațeg, acest loc de pribegie, credem noi, nefiind ales întâmplător. Relațiile pe care unii boieri le aveau deja stabilite în Hațeg sau și le vor face în timpul șederii lor aici, au favorizat acestora, în mare măsură, atingerea scopurilor propuse sau măcar ușurarea eforturilor depuse pentru înfăptuirea lor.

¹¹ „Mihai spătarul Coțofeanul și Dumitru sluger Feleşanul, ei au pribegit mai dinainte vreme și au fost lăcuind la Hațeg. Deci și ei înțelegînd cum că au pribegit acești boieri... eșitu-le-au înainte cu un nemiș, anume Micleuș și fii-său Matei. Deci împreunîndu-se toți trecut-au muntele pre plaiul Vilcanului ot Gorjiu”. Vezi I. I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopiseșului cantacuzinesc*. În: *Mitropolia Olteniei*, 13, 1961, nr. 7—9, p. 533.

¹² Pînă în momentul de față nu se știu multe lucruri despre viața lui Matei înainte de 1630. Era fiul lui Danciu, mare vornic din Brîncoveni. Danciu era strănepotul jupînitei Marga, sora lui Neagoe Basarab. Vezi N. Stoicescu, *Lupta lui Matei...*, p. 986.

¹³ Vezi Nicolae Iorga, *Studii și documente*. Vol. IX, p. 4—17.

¹⁴ DRH.B. Vol. 24, p. 370—371, nr. 276; *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*. Vol. IV (1633—1639). București, 1981, p. 151, nr. 304.

¹⁵ *Catalogul documentelor...*, p. 226, nr. 470.

Principele Gheorghe Rákóczi I, a luat act de emigrarea boierilor olteni din Țara Românească într-un ținut al principatului său, nu a extrădat pe nici unul dintre ei, dar nici nu i-a ajutat aproape cu nimic în prima fază.

Dintre nemeșii unguri care l-au sprijinit substanțial pe Matei ne reține atenția îndeosebi David Zolyomi, înrudit cu familia princiară a Bethlenilor, care era și un concurent serios a lui Rákóczi pentru stăpânirea Ardealului. El mai era înrudit și cu familia lui Gavrilaș Movila, fostul domn al Țării Românești, și el pribeag în Ardeal, care la 1622 luase în căsătorie pe Elisabeta Zolyomi de Albes, văduva lui Mihai Imreffy. Postura de frate al soției fostului domn muntean, explică poate în parte atitudinea filoromână, nu însă și simpatia acordată lui Matei¹⁶.

Dar persoanele care reprezentau baza sprijinului său în Hațeg și prin intermediul cărora, credem noi, el s-a făcut remarcant de principe, au fost cele din cadrul familiei de Riu Bărbat, în frunte cu acel nobil român, Miclăuș, despre care am amintit și mai sus. Înainte de a vedea cine a fost această familie hațegană, ce rol a avut ea în acele împrejurări complexe, ar fi de notat și o ipoteză pe care o supunem atenției cercetării istorice viitoare. Sînt interesante de remarcat contactele dese avute de părintele lui Matei, Danciu vornic din Brincoveni, cu realitățile Transilvaniei. Pe acest temei s-ar putea prezuma chiar persistența unor relații de familie încheiate încă din timpul părintelui, care să fi pregătit și ajutat, mai apoi, refugiuul său ardelean¹⁷.

Este foarte important să facem acum unele precizări asupra acestor nobili români, urmași de cnezi din Riu Bărbat. Ei se trăgeau dintr-o veche familie notată îndeobște Borbáthvizi (= de Riu Bărbat) amintită în această regiune încă de la 1411, exercitîndu-și neîntrerupt atribuțiile și funcțiile în acest colț de țară românească¹⁸. Miclăuș și fiul său Matei de Riu Bărbat, apar în legături cu Gorjul încă din 1629, cînd, la 4 decembrie, au cumpărat de la Barbu din Jupînești, feciorul popii din Corbi, a treia parte din satul Jupînești, cu rumâni, pe 2000 de asprîi, tranzacția încheindu-se chiar în casa cumpărătorilor din Riu Bărbat¹⁹. Mai posedăm un interesant document referitor tot la unele relații ale acestor nobili cu Țara Românească, care ne spune că un anumit Hamza postelnic Bengescu din tirgul Gilortului, și-a vîndut partea sa din satul Jupînești (Gorj), altui nobil Fogarasi István, în care putem intui pe un român, Ștefan din Făgăraș, pe 5000 de asprîi, dar aceasta este răscumpărată de Miclăuș și fiul său Matei din Riu Bărbat. În pofida sprijinului ce-l acordau deja pribeagilor, fapt cunoscut bine și de Leon Tomșa, moșia gorjană i-a fost întărită de domnitor printr-un hrisov din 20 aprilie 1631²⁰. Nu este de pre-

¹⁶ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, Vol. IX, p. 4—17; A. Veress, *Documente*, Vol. IX, p. 248—250. David Zolyomi era ginerele fostului principe Gabriel Bethlen.

¹⁷ Danciu, tatăl lui Matei, a fost și el pribeag în Ardeal. După unele informații Matei s-ar fi născut în 1588, după întoarcerea tatălui din pribegie. Părintele a slujit și pe Mihai Viteazul care i-a încredințat unele misiuni diplomatice în Ardeal. Vezi Damian Todîța, *Pătrașcu cel Tânăr, fiul lui Mihai Viteazul*, București, 1982, p. 20.

¹⁸ Vezi Radu Popa, *Cnezatul de Riu Bărbat*. În vol: *Stat, societate, națiune. Interpretări istorice*. Cluj-Napoca, 1982, p. 51—65.

¹⁹ DRH.B. Vol. 22, p. 693, nr. 378.

²⁰ Nicolae Iorga, *Studii și documente*, Vol. XII. București, 1906, p. 281—282, nr. 9.

supus că întărirea domnească să fi fost obținută cu prețul sistării găzduirii lui Matei în Riu Bârbat. Nu s-ar explica de ce, mai târziu, la 22 iulie 1633, înscăunat ca domn, Matei Basarab n-a uitat să întărească la rindul său, această proprietate, statornicilor săi prieteni hațegani²¹.

Într-un document din 1631 este amintită soția lui Miclăuș Bârbat, anume Frujina Margai, de origine tot din Riu Bârbat, fiica lui Nicolae Margai și a Sofiei Sărăcin din Sălașu de Sus. Mai apoi, ambii soți sînt împreună pomeniți într-un document emis în februarie 1630²². Ei au avut împreună trei copii, Iudita, Frujina și Matei. Iudita era căsătorită cu Andrei Barcsai de Bîrcea—Hunedoara, iar Frujina cu un anume Ștefan Kopaz de Vad (astăzi Nălativad). Despre fiul lor, Matei, cunoaștem relativ mai multe date, esențiale în dezlegarea unor probleme care îl implicau direct și pe Matei Basarab. Acest Matei, fiul lui Miclăuș Bârbat, era căsătorit cu Iudita Keresztessy de Nagymegyer, care era fiica unui anume Paul Keresztessy. Acest din urmă personaj a jucat probabil, rolul principal de intermediar între Matei aga și principele Gheorghe Rákoczi I. Înainte de a vedea cine este acest Paul Keresztessy ar mai fi interesant de menționat că Matei Bârbat, împreună cu soția sa Iudita Keresztessy au avut, după cum cunoaștem, cinci copii, anume patru fete: Sara, Maria, Iudita și Caterina, precum și un băiat pe nume Balazs. Despre ultimul deținem unele informații interesante de pe la mijlocul secolului al XVII-lea²³. Una dintre surorile lui Matei Bârbat, Frujina, cea căsătorită cu Ștefan Kopaz de Vad, a avut o nepoată pe nume tot Frujina care s-a căsătorit cu boierul Preda Poenaru din Țara Românească. Acela a fost fiul postelnicului Barbu Poenaru care a fost și el în refugiul din Transilvania, împreună cu aga Matei. Probabil că și fiul a fost alături de tatăl său în refugiu, și acolo și-a cunoscut viitoarea soție hațegană²⁴.

Între nobilii români locali, documentele muntenesti mai târzii, amintesc și pe unii membrii ai familiilor Balazs și Csoka din Riu Bârbat²⁵. Despre ei avem unele indicii documentare hațegane, dar lipsa amănunțelor ne împiedică să desemnăm relații mai strînse ale acestora cu pribegii din Țara Românească.

Despre persoana lui Paul Keresztessy de Nagymegyer nu cunoaștem prea multe date, dar cu ajutorul celor pe care le posedăm pînă în prezent, am putea să-i reconstituim o scurtă biografie. Probabil lugojean de origine, s-a ridicat de prin anul 1596 în ierarhia vieții sociale și politice, servindu-i pe rînd pe Sigismund Báthory, Mihai Viteazul, Moise Secuicul și Gabriel Báthory. A traversat pe rînd funcții de familiar al curții, sol princiar, consilier, castelan de Lipova, comite suprem de Severin, ban de Lugoj și Caransebeș. Un document din 1630 îi desemnează și confesiunea, aceasta fiind de *sabbatarius*. Străină de Hațeg, apărută în

²¹ *Ibidem*, p. 219, nr. 1.

²² Bőjthe Odón, *Hunyadmegye sztrigymelléki részének és nemes családainak története*. Budapest, 1891, p. 301—302.

²³ *Idem*, p. 74. Informațiile sînt culese de autor din vechea arhivă a familiei Buda din Galați, azi dispărută.

²⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Secolele XIV—XVII*. București, 1971, p. 227—228.

²⁵ Bőjthe Ö., *op. cit.*, p. 74 și 147.

zonă la începutul veacului al XVII-lea, familia Keresztessy reușea să se impună în scurtă vreme, formîndu-și un domeniu substanțial din satele de la apus de Țirgul Hațeg. Știm că stăpîneau o curie în Hătegel și părți din satele Poieni, Cerna, Densuș, Totești și altele. Mai știm de asemenea că la 1613 reușea să obțină succesiunea domeniului lui Ștefan Sărăcin din Bălașu de Sus, dispărut fără urmași în linie masculină. Tot în acest an, principele Gabriel Báthory, dona cetatea Dezna, cu pertinențele sale, lui Paul Keresztessy, ban de Caransebeș și de Lugoj, comite de Severin²⁶.

În timpul șederii lor în Hațeg, boierii pribegi au luat legătura cu acest Paul Keresztessy. Știm dintr-un document că în 1631, boierii fugari din Țara Românească promiteau „jupinului Cristeș“ (Paul Keresztessy), o răsplată de 2000 de galbeni pentru că acesta le făgăduise „să ne facă cale în țara noastră“ (adică să le înlesnească trecerea); banii urmau să fie dați — spun boierii — după ce „va fi pre voia noastră să ne luăm țara și să scoatem grecii și dușmanii noștri care au sport casele noastre“²⁷. În urma informațiilor de care dispunem putem, fără rezerve, să susținem că prin intermediul nobililor români din Rîu Bărbat, boierii olteni au intrat în relații cu acest personaj, care le-a facilitat acestora contactul cu curtea principelui și persoana lui Gheorghe Rákóczi I.

Letopisetul cantacuzinesc, care pare cel mai autorizat izvor istoric al epocii, insistă îndeosebi asupra ajutorului oferit pribegilor de către principe. Însă lucrurile trebuie privite mai nuanțat, cu mai mult discernămint obiectiv, sub toate aspectele. Urmînd politica lui Gabriel Bethlen de a exercita o anumită influență asupra principatelor românești de la sud și est de Carpați, interesat să-și asigure în Țara Românească, în persoana domnului ei, un aliat sigur, dar în același timp fiind implicat și în conflictul cu imperialii din cadrul Războiului de 30 de ani, Gheorghe Rákóczi I s-a ferit să se compromită față de otomani, suzerani asupra principatului muntean, printr-un amestec prea direct în treburile acestuia, evitînd să-i ajute pe pribegi cu trupe, cu atît mai mult cu cît era îngrădit și de dietă în această privință. Poziția moderată a principelui în problema pribegilor se va schimba doar treptat, odată cu stabilirea și încheierea unor relații mai deosebite, inclusiv de familie, între cei refugiați în Hațeg și unii nobili ardeleni, legături ce aveau precedente multiple în tradițiile istorice ale ținuturilor românești de dincolo și de dincoace de Carpați.

În timpul în care pribegii se reorganizau și își întăreau relațiile în Transilvania, situația era urmărită cu atenție și de la București. Îngrijorat de trecerea de care se bucura partida pribegilor în Transilvania, fiind bine că Poarta nu privea cu ochi buni tulburările din țară iscate după plecarea boierilor olteni și temîndu-se că își va pierde tronul, Leon Tomșa a încercat în patru rînduri, prin solii speciale să-i convingă pe cei fugiți să se întoarcă în țară, stăruind și pe lîngă principe ca să-i extră-

²⁶ Despre Paul Keresztessy vezi Téglas G., *Hunyadvarmegyei kalauz*, Cluj, 1902, p. 79—80; Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440—1653)*, Timișoara, 1981, doc. nr. 45, 50, 57; Adrian A. Rusu, *Mănăstirea Cerna*. In: *An.Inst.Ist.Cluj-Napoca*, 27, 1985—1986, p. 342.

²⁷ Vezi Nicolae Iorga, *Studii și documente*. Vol. IV, p. 103.

deze²⁸. O parte din boierii pribegi, lăsându-se înduplecați, s-au întors în cursul anului 1631 înapoi în țară.

În aceste condiții partida ostilă lui Leon Tomșa s-a regrupat. Dacă era mai puțin numeroasă, în schimb devenise mai hotărâtă și, ceea ce era foarte important, primise un conducător și un candidat la tronul Țării Românești, în persoana lui Matei aga din Brîncoveni. Acest proces s-a împlinit în cea mai mare parte tocmai în timpul refugului lui Matei. De la baza de plecare construită în Țara Hațegului, poziția lui Matei s-a consolidat încontinuu. Ajuns în atenția principelui prin intermediul unor persoane ca Keresztessy și Zolyomi, Matei, împreună cu alți pribegi a participat și la unele acțiuni armate, alături de oștile principelui, în luptele purtate de acesta cu habsburgii (lupta de la Rakamaz, pe Tisa, 1631)²⁹. Rákóczi, dezinteresat pare-se la început de soarta pribegilor, începe treptat să-și schimbe poziția față de ei, și în special față de Matei. Sprijinul către aga Matei a fost mai mult de natură diplomatică, acesta acordându-i-se cu o anumită discreție, la început numai pe lângă influențul pașă de Silistra și Ocaș, Mehmed Abaza-pașa, un fel de Pasvantoglu al veacului al XVII-lea, ce afișa în marele său pašalic o anumită independență față de sultan, și care se arătase la rîndul său favorabil lui Matei. Rákóczi i-a folosit pe pribegi și ca susținători ai intereselor sale la Poartă și nu în ultimul rînd urmarea să obțină un tribut simbolic ca valoare, dar care trebuia să marcheze tutela sa asupra unei noi domnii, în cazul în care aga Matei devenea domn în Țara Românească³⁰. Acest fapt nu l-a împiedicat însă pe principele ardelean să primească prin intermediul reprezentantului său la Constantinopol, István Szalanczi și asigurările de fidelitate, însoțite bineînțeles și de anumite promisiuni bănești ale lui Radu Iliș, fiul lui Alexandru Iliș, domnul Moldovei, aflat în august 1632 la Poartă spre a fi călănit de sultan ca domn al Țării Românești³¹. Concluzia pe care putem să o tragem din aceste fapte este că pentru principe nu conta în mod deosebit persoana care trebuia să urce pe tronul Țării Românești, interesant era doar, ca noul venit să se supună intereselor principelui ardelean.

Mărindu-i-se tot mai mult audiența în cercurile conducătoare ale principatului ardelean, intervențiile multiple în favoarea sa, pe lângă principe și alți demnitari ai principatului, din partea prietenilor săi hațegani, au dus în cele din urmă la sprijinul tot mai consecvent acordat lui Matei aga de către conducerea principatului. Așa cum precizează renumitul sfetnic și comandant de oști al principelui, Ioan Kemeny, în memoriile sale, „Pe Matei aga carele pribegise din Țara Românească în Ardeal“ principele i-a îngăduit „să-și adune pre ascuns oaste în Ardeal, și mai ales în ținutul Hațegului și al Hunedoarei“³². Deci putem surprinde acum cum

²⁸ *Istoria Țării Românești. Letopiseșul cantacuzinesc...*, p. 96; Nicolae Iorga, *Studii și documente*. Vol. IV, p. CLXIII.

²⁹ Nicolae Stoicescu, *Lupta lui Matei...*, p. 988—989.

³⁰ Nicolae Iorga, *Studii și documente*. Vol. IV, p. CLXIII—CLXV; IX, p. 4—17; Ioan Lupăș, *Începutul domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania*. În: *An. Acad. Rom. Mem. Sect. Ist.* Ser. III, Tom. 13, 1933.

³¹ Paul Cernovodeanu, *Campania de înscăunare a lui Matei Basarab (august—septembrie 1632)*. În: *An. Inst. Ist. Arheol.* „A. D. Xenopol“ Iași, 24/1, 1987, p. 318—324.

³² *Ibidem*.

Matei a obținut aprobarea tacită a principelui în vederea recrutării de soldați pentru plănuita campanie de ocupare a tronului. Dacă ne-am întreba pe ce rezerve bănești se bazuia Matei într-o asemenea acțiune deloc ieftină, am putea să ne gândim doar la faptul că pribegii aduseseră cu ei o parte din haraciul țării, strîns din unele județe ale Olteniei. Se mai poate presupune că partida pribegilor a mai fost finanțată și de către unii nobili hațegani interesați direct.

O mică oaste s-a format și a pornit din Hațeg către Țara Românească. În vara lui 1631, ea a urmat calea parcursă de pribegi în octombrie 1630, prin pasul Vilcan, către Oltenia. Consecințele sînt cunoscute. Noul refugiu bănețean al lui Matei după înfringerea de la 23 august 1631, de lângă București, va fi un nou prilej de colaborare dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților. Implicațiile hațegane ale acestor episoade nu ne mai sînt cunoscute iar succesiunea lor iese din cadrul pe care ne-am propus să-l urmărim.

Studiate mai puțin în ansamblul relațiilor cu Transilvania, legăturile dintre Hațeg și Țara Românească au fost dintre cele mai strînse în primele decenii ale secolului al XVII-lea, ele clădindu-se de cele mai multe ori, pe evoluția istorică a relațiilor anterioare. Atenț și migălos adunate din izvoarele istorice existente, iau consistență numeroase cazuri de legături între hațegani și munteni, între Țara Hațegului și Țara Românească, astfel că o încercare de enumerare, măcar exhaustivă a lor, pe lângă faptul că nu intră în intențiile acestui articol, nu intră nici în utilitatea scopului investigației noastre.

În vîltoarea evenimentelor din anii 1630—1631, descoperim nobilimea Hațegului în continuitatea tradițiilor ei strămoșești, cu relații de rudenie peste munți, cu stăpîniri de sate și supuși tot acolo, gata să-și pună oriînd la dispoziție căminele, averile și relațiile pentru succesul unor acțiuni politice cu evidentă coloratură românească.

UBER DIE FLUCHT DES MATEI AGA AUS BRINCOVEN INS HATEGLAND (1630—1631)

Zusammenfassung

Der Artikel erörtert einige weniger klare Fragen in Verbindung mit der Zeitpanne, die der walachische Bojar Matei zusammen mit anderen Bojaren auf seiner Flucht ins Hategland verbracht hat, bevor er Herrscher wurde.

Die übertriebene fiskale Politik, die von einigen Herrschern der Walachei, unter anderen Leon Tomșa, betrieben wurde, erzeugte Unzufriedenheit unter der Bevölkerung, die sich auch auf die Bojaren von Lande auswirkte. Viele unzufriedene Bojaren aus dem Gebiet Olteniens erhoben sich gegen die Herrschaft und flüchteten im Herbst des Jahres 1630 ins Hategland (Gebiet im Süden des Fürstentums Siebenbürgen). Darunter befand sich auch der Bojar Matei der vom rumänischen Edlen Miclăuș Bărbat in der Ortschaft Rîu Bărbat beherbergt wurde.

Dank der Verhältnisse mit diesem rumänischen Edelmann lernt Matei aga Păul Keresztessy kennen, der mit einer Tochter Miclăuș verheiratet war. Durch dessen

Vermittlung gerät er in Verbindung mit dem Fürstenhof und mit dem Fürsten Gheorghe Rákoczy I. Nachdem der Bojar Matei Anführer der Partei der Flüchtlinge wurde, schliessen die politischen Kombinationen des Fürsten auch ihn ein, da dieser in der Walachei einen seinen Interessen untergebenen Herrscher haben wollte.

Der Fürst verleiht Matei diplomatische Unterstützung und das Recht, im Hațegland Truppen zu sammeln für den Feldzug zur Eroberung des Thrones der Walachei.

Die Edelleute aus dem Hațegland stellen den Flüchtlingen ihre Heime zur Verfügung, ihr Vermögen, ihre Beziehungen, für den Erfolg einiger politischer Handlungen mit sichtlich rumänischer Färbung. Diese Tatsache verlängert die Kontinuität der althergebrachten Verbindungen zwischen den Rumänen diessseits und jenseits der Karpathen.